

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1998 m. vasario mėn. 7 d. / February 7, 1998

Nr. 27(6)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Henrikas Nagys Mažeikiuose 1992 metais

*Gera, kad tik akimirksnį,
ir ne ilgiau,
galėjau savo rankoje laikyti —
sapną ir pasaką ir paukštį.*

*Jeigu ateitų man dabar naktis —
būtų vis tiek,
nes savo rankoje laikiau,
kad ir akimirksnį,
bet taip arti:
stebuklą, sakalą, svajonę.*

Henrikas Nagys ir jo kūryba

Pirmiausia padarykime trumpą pažintį su juo pačiu. Jis gimė 1920 m. spalio 12 d. Mažeikiuose. Baigęs Kėdainių gimnaziją 1940 metais, pradėjo studijuoti architektūrą, o 1941-1943 metais lituanistiką ir germanistiką Vytauto Didžiojo universitete, Kaune. Po karo Inšbruk'o universitete, Austrijoje, studijavo germanistiką ir meno istoriją. Ten 1949 metais parašęs disertaciją apie Georg Trakl poeziją, gavo daktaro laipsnį. Emigravęs į Kanadą, 1954-1956 metais dėstė literatūrą Montreale universitete. Dalyvavo akademijose ir lietuviškoje veikloje. Plačiai reiškėsi lietuviškoje spaudoje. Rašė į daugelį žurnalų ir laikraščių. Spaudoje reiškėsi ne tik su savo kūryba, bet ir kaip meno ir literatūros kritikas.

Pasak poeto Kazio Bradūno, jau pirmaisiais savo eilėraščiais

Henrikas Nagys išsivadavo iš tuomet garsių prieškarinės Lietuvos poetų įtakos, iš karto pradėjo rašyti savaip — be rimto, be tradicinių ketureilių. Nagys pirmasis lietuvių literatūroje įteisino verlibrą. Pirmųjų jo eilėraščių, deja, dabar neturiu. Savo archyve radau 1948 metų *Aidų* Nr. 12, kuriame yra jo eilėraštis: „Rudens lietus“. *Drėgnose alėjose atsispindi / susigūžę medžiai milžinai; / apkabinę verkiąčius žibintus, / šnabžda jie ir supasi liūd- / nai. / Drumzlini šaligatvių upokšniai / neša peteliškes ir / lapus. / Tolumoj kriokliai ma- / lūnų šniokštia, / sukdamai puto- / jantius ratus. . . / Plaukia va- / saros žiedai ir žodžiai / ir mer- / gaitių juokas pasroviui. . . / Miesto akys pilkos ir nuob- / džios, / sklidinos vandens lašų / gelsvų. . .*

Po keleto metų, 1952 metais,

Be perstojo atsinaujinantis

LEONAS GUDAITIS

Nedaug yra lietuvių, kurie savo įvairalype, o kartu labai vientisa kūrybine esybe yra taip plačiai išgarsėję ir taip giliai įsismelkę į kitų tautų kultūrinį gyvenimą, kaip poetas, rašytojas, didžiai nusipelnęs pasauliui ir Lietuvai avangardinio kino kūrėjas, naujasis Vytauto Didžiojo universiteto Garbės daktaras Jonas Mekas. Šie truputį pakylėti, bet neperdėti žodžiai, kaip ir tradicinės įvilkuvės ir senovės Romos laikus ir grindis siekiantį drabužį, gal ir ne visiškai derinasi su pabrėžtinai šiuolaikiškos gyvenimosi menininko atributika, tačiau yra neišvengiami dalykai. O kai akademinių regalių įteikimo ceremonija sutampa su itin svarbiu biografiniu riboženkliais, tai jubiliatui belieka palinkėti dvigubos kantrybės.

Nesirengiu gerbiamo jubilato, įtaigaus metaforiško žodžio ir vaizdo kūrėjo, Vytauto Didžiojo universiteto Senato narių ir svečių kamuoti ilgu ir nuobodžiu pranešimu. Visi čia esantys daugiau ar mažiau, žinoma, ne taip gerai kaip užsieniečiai, pažįstame Joną Meką. Šiandieninė mokslinė konferencija padėjo labiau įsigilinti į jo kūrybinį pasaulį. Pusedienis, skirtas jo kino filmų peržiūrai, padės ryškiau suvokti vizualiųjų atradimų esmę. O dabartinei Garbės daktaro prezentacijai Senate, kuris jungia įvairiausių specialybių mokslininkus, gal ir pakaktų priminti keltą jo biografijos faktų ir vieną

jau Čikagoje pasirodė jo poezijos rinktinė *Saulės laikrodžiai*. Kuri buvo sutikta gana palankiai. Jau iš pirmųjų eilėraščių sudarė įspūdį, kad ateina naujas rašto žmogus, kurio žodžiuose slypėjo didelė ir šviežia galia. Vienur kitur nušvintęs galinga eilutė, kuri sugyvinavo ir pakeldavo į grynosios poezijos srities. Vėliau jis pasirodė su jau išliekančiais poezijos posmais. Su tais, kurie jau pasiliks: „Medis turgaus aikštėje“, „Žemė praradęs žemdirbys“. Tie jo kūriniai buvo beveik iš karto poezijos mėgėjų šiltai priimti. Poetas Jonas Aistis apie jo kūrybą 1952 metais taip rašė:

„Gera, tikra poezija įstringa mintin ir lieka. Mūsų naujausioji poezija turi tą ydą, kad jai labai žodinga ir lygi, kad jai dažnai stinga kažko prasiveržiantio ir liekančio. Formališkai tariant, jai stinga kulminacinio taško, kur susikaupytų jausmas ir mintis. Joje eilutės eina pak-

(Nukelta į 2 psl.)

kitą ryškesnę meninės veiklos detalę. Jeigu šių iškilmių kaltininkas — kino novatorius draugai taiko kitų meno šakų principus, tai kodėl man neišbandyti montažo principo kaip kino filme, jeigu tai leis trumpiau, aiškiau ir išmintingiau negu aš sugebėčiau nusakyti svarbesnes jo kūrybos permainas, atskleisti praeities ir dabarties sąsajas?

Apie Joną Meką informuoja viso pasaulio enciklopedijos, jo kūrybą analizuoja žymiausi literatūros tyrinėtojai, kinematografiniai specialistai. Pavardžių minėjimas atimtų labai daug laiko. Anglų kalba išėjo Jono Meko stambi kino menininkams skirta knyga. Kazin ar jis pats, keturiolikametis pradėjęs bendradarbiauti pirmosios nepriklausomybės metų laikraščiuose ir žurnaluose, o karo audrai siaučiant ėmęs dirbti Biržų apskrityje ir Panevėžio apygardos laikraščio redakcijoje, galėjo įsivaizduoti, kad visas jo gyvenimas bus susijęs su spauda. Pasitraukęs į Vokietiją, su bičiuliais jis leidžia avangardinės krypties žurnalą *Žvilgsniai*, bendradarbiauja *Aiduose*, vėliau — jaunosios kartos literatūros, daugiausia „žemininkus“, subūrusiuose Buenos Aires *Literatūros laukuose*, kurie palaikė modernistinį meną ir kėlė rašantiesiems didelius reikalavimus.

Su broliu Adolfu Jonas parengia tris literatūrinių pasakų knygas, kuriose artėja prie sudėtingesnių, sąlygiškesnių raiškos priemonių, žaismingai jungdami archaika ir modernumą, natūrą ir civilizaciją, modifikuojami patį pasakos žanrą. 1948 metais išleista Jono Meko poezijos rinktinė *Semeniškių idilės*, kuris susilaukia dviejų leidimų, vėliau išverčiamas į anglų ir japonų kalbas. „Mūsų naujojoje poezijoje šioji knyga yra pati originaliausia, su savitiškiausiu veidu ir balsu. Dabartiniai mūsų poetai beveik išimtinai yra lyrikai ir beveik jie visi telpa po

placiatį supranato romantizmo simbolizmo sparnu. . . Jonas Mekas mūsų poetų šeimoje šiandien yra vienintelis: jis pasuka į epinę poeziją, pasisavina kitų nepuoselįjamą idilės žanrą ir vietoje simbolizmo eina realizmo tradicijos keliu“, — rašė Antanas Vaičiulaitis. Jis pažymėjo poeto suaugimą su gimtąja žeme, sodietiška namų apyvokos reikmenimis, lauko darbais, džiaugėsi kalbos sodrumu, gebėjimu „taikliais žodžiais sukelti įspūdžius ir nuotaikas“ ir kaip joks kitas kritikas įžvalgiai apibendrinė: „Šis kūrinys stojasi prieš mus lyg koks monumentas, kone klasiškas veikalas iš pirmos dienos“.

Kitose dviejose poezijos knygose Jonas Mekas pasuka intymiosios, minimalistinės poezijos keliu. Ilona Gražytė teigia: „*Gelių kalbėjimo* (1959) forma . . . miniatiūrinė, lengva ir persviečiama. *Pavieniuose žodžiuose* (1967) eilutės nuvarva skiemenimis; siūlas, kuris gali bet kurio momentu nutrūkti, lietas lašėjimas ir daug kitų palyginimų ateina galvon“.

Vytauto Didžiojo universiteto Senato posėdyje, Kaune, Jonui Mekui uždedamos garbės daktaro regalijs.

Alvydo Vaitkevičiaus nuotrauka

Labai originaliai autoriaus nuotraukomis apipavidalintame poezijos rinkinyje *Reminiscentijos* (1972) Jonas Mekas jautriai vaizduoja išeivisko buities realijas. Tie vaizdai Rimvydui Silbajoriui primena „fotografijas iš to paties gyvenimo, į kurias dar kartais pažūrime, sentimentaliai valandai užėjus. . .“ Jaučiame didelę išgyvenimo jėgą, nepaisant kalbos nekalto paprastumo, kuris iš pirmo žvilgsnio beveik apgauna skaitytoją, sudaro įspūdį, kad čia ne tiek meno kūrinys kiek tiesioginis gėrai išreikštas žmogaus pasipaskojimas“.

Pagaliau 1970-1982 metų *Dienoraščiuose* (1995) poetas vėl kitiškai: čia išryškėja pasaulinės kultūros kontekstas, meninio efekto siekiama išpažintine tonacija, asociatyviu žodžio taupumu.

Dar sovietmečiu, 1971 metais, Lietuvoje išėjo Jono Meko rinktinė *Poezija*. Prieš kelerius metus mūsų universiteto „Humanitas“ knygynas vyruka mažu bibliofiliniu tiražu, tikriausiai autoriaus neatsiklausęs, pakartojo *Knygą apie karalius ir žmones*. Šis faktas įskalingai byloja apie studijuojančio jaunimo meilę ir pagarbą rašytojui. 1997 metais pasirodė įspūdingi *Laiskai iš Niekur* savitai pratęsia dienoraščių knygą anglų kalba *I Had Nowhere To Go*. Reikia su-

tikti su autoriumi, kad dienoraščiai yra jo prozos ir poezijos dalis. Aforistinėmis strichais *Laiskuose iš Niekur* apmąstoma šiuolaikinė visuomenė, kultūra, žmogaus egzistencija. Galima išstai cituoti ir cituoti knygos puslapius, poetizuojančius kaimą („Miestuos per daug cemento ir batų, batukų. Kultūra yra basose kojose“), aukštinančius gimtąjį žodį („pamešk, prarask kalbą — ir pasidarysi, pamazų, lėtai, jau kitas ir prapuls ki- / tame ir kitur“), fiksuojančius netikėčiausias mintis nuolatinėse kelionėse, sukrečiančias atskleidžia artimiausio bičiulio, Fluxus judėjimo kūrėjo Jurgio Mačiūno paskutiniųjų gyvenimo dienų tragiškumą.

1949 metais atvykęs gyventi į New York'ą Jonas Mekas dirba fizinių darbų, filmuoją lietuvių išeivių gyvenimo akimirkas, studijuoją kino meną, o netrukus ima kurti avangardinius, jo paties vadinamus avangardiniais, filmus. Kas tai per fenomenas? Tai kietas riešutas kino

meno tyrinėtojams. Geriausiai ji išgyvendino pats Jonas Mekas 1966 metais *Metmenų* žurnale, kalbėdamasis su literatūros ir meno kritiku Stasiu Goštautu. Naujasis Amerikos kinas, jo kūrėjo ir kelių skynejo teigimu, yra „1) natūrali reakcija prieš „senąjį“ Hollywood'ą kiną; 2) natūrali naujosios generacijos (ir laiko) išraiška; 3) kartais sąmoningas, kartais pasąmoningas estetiškas sąjūdis. Mes ne protestuojam: mes išreiškiame naują turinį. Be pykčio kitiems. Ir šitas naujas turinys, kuris išsireiškia per mūsų veiksmus ir mūsų meną, palengva keičia pasaulį“. Toliau iškelia esmingiausias estetikos problemas, pašnekesį autorius baigia šokiruojančiais akcentais: „Savo filmams aš daug vertės nepriduodu. Ir jokios vertės jiems duoti nereikia. Aš leidžiu žmonėms spręsti, kaip jie sau nori, bet aš turiu savo paties ne tik- / tai nuomonę, bet ir žinojimą, kas yra kino menas, ką galima filme sukurti, kokios begalinės (kaip ir kiekvienam kitam me- / ne) yra jo galimybės, — taip, kaip aš žinau, kas yra poezija, kur yra mano poezija. Tad būtų pretenzinga ir neišmaninga kalbėti apie mano filmo meną. Ma- / no filmai yra tikrai mano dienoraščiai, bet nieko daugiau“.

Perskaicius tokius žodžius, dingsta noras Jono Meko meninius atradimus apibūdinti įprastinėmis poetizuotomis menotyrimėmis frazėmis. Kuriant nepriklausomus, „pogrindinius“ filmus, autoriui ne sykį teko konfliktuoti su Amerikos valdžios organais, netgi pasėdėti kalėjime. Tai tik patvirtina, kad sąžiningas meno kūrėjas negali taikiai sugyventi su jokia sistema. Kovodamas už avangardinį meną, Jonas Mekas redagavo vieną po kito tris kino leidinius anglų kalba, bendradarbiavo žymiausiuose šio meno žurnaluose, rengė viešas diskusijas, festivalius, organizavo draugiškas, smerkę bulvariskumą, socialinę ir moralinę komercinių filmų žalą, primitivų realizmą.

Įveikdami konservatyvių gyvenimo ir kūrybos vertintojų inerciją, Jono Meko filmai pelno prestižines premijas, o jis pats vadovauja savo įkurtam kino filmų archyviui, dėsto kino me- / kų Amerikos aukštosiomis mo- / kyklose.

Per televiziją išgirdome apie Vilniuje atidarytą Jono Meko

kino retrospektivą ir parodą „Sustabdytos akimirkos“ ir išvydome kaip visuomet žvalų jos autorių „Sustabdytos akimirkos“ tikriausiai ne tik apke- / liavo Europą, bet ir pabuvojo Japonijoje, kur pasirodė Jono Meko knyga *Trys draugai* — apie Jurgį Mačiūną, John Len- / non ir Yoko Ono. Kinui ir ki- / toms meno sritims skirti jo straipsnių rinkiniai. „Sustab- / dytos akimirkos“ — tai auten- / tiškos tikrovės atspaudai, ku- / riuos autorius gamina, išskir- / das ir padidindamas pasirink- / tus kadrus iš savo filmų. Naujo- / ji meno forma, kai eksponuoja- / mi ne pavieniai kadrai, o jų ciklai — tai išsukis tradicinei fotografijai, nors pats autorius tokios priešpriešos nemato. Užpėnai Paryžiaus parodai pa- / rengtame buklete jis rašo: „Šie / vaizdai yra iš mano filmų. Ta- / čiau jie jau nebėra mano filmai. / Sykiu jie ir ne fotografijos. Kas / tada jie? Jie — tai mano mani- / jos. Buvau apstėtas idėjų apie / sustabdytų kadru galimybes. / Tai prasidėjo nuo atsitiktinio / smalsumo ir pavirto manija. / Išties nežinau, kas yra šie vaiz- / dai. Tačiau atpažįstu juos kaip / savo atminties dalį. Ir mėgstu / juos žvelgti vėl, į tuos atminties / fragmentus“.

O paskutinis sakinytis toks: „Iš / tikrųjų aš esu niekietis žemėje / ir neturiu suprantamą ar aš / einu ir kur ši avantiūra mane / nuves“. Šiame keistokame saki- / nyje netiesiogiai išdėstyta Jono / Meko kūrybos kvintesencija:

1) kiekvienas meno žmogus / privalo turėti savo sritį, kurios / niekas negali užimti;

2) patikimiausia kūrėjo vedlė / tegali būti intuityja;

3) be rizikos nieko gero ne- / įmanoma pasiekti / O visas sakinytis teigia seną kaip / istoriją tiesą: tikrai nuolat atsi- / naujindamas menininkas gali / save realizuoti.

Mes džiaugiamės ir didžiuoja- / mes, kad būtent toks yra ir ki- / toks negali būti mūsų atsinaui- / nusio universiteto Garbės dak- / taras Jonas Mekas.

* Žodis, tartas praėjusių metų pabaigoje vykusiame Vytauto Di- / džiojo universiteto Senato posėdyje / Kaune, kur Jonui Mekui buvo su- / teiktas universiteto garbės daktaro / vardas ir regalijs. Hab. dr. Leo- / nas Gudaitis yra Vytauto Didžiojo / universiteto Lietuvių literatūros / katedros vedėjas.

Šiame numeryje:

Poetui Henriui Nagiui prisiminti ruošiamą popietė • Filmininkas ir poetas Jonas Mekas Lietuvoje • Parodos Čikagoje ir Lemont'e: Lietuva heraldikoje ir vaizduose, Valdo Adamkaus rinkiminė kampanija, plakatai ir batai • Pokalbis su poete Egle Juodvalke • Eglės Juodvalkės eilėraščiai • Los Angeles Dailių menų klube • Grafikė Nelė Žukauskaitė Zirnite Detroit'e

Lietuva heraldikoje ir vaizduose

JURGIS LAMPSATIS

Paroda, pavadinta „Lietuva heraldikoje ir vaizduose“, vykusi šį mėnesį Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois, turi savo savotišką istoriją ir reikalingą paaiškinimą.

Parodos eksponatai buvo sukurti prieš 30 metų, t.y. Lietuvos jubiliejiniais penkiasdešimtmečio Nepriklausomybės paskelbimo metais. Herbai ir dalis paveikslų buvo padaryti Čikagos Aukštesniosios Lituanistikos mokyklos šeštųjų klasių mokinių ir padėjėjų. Tai mokyklai tada sėkmingai vadovavo direktorius Juozas Masilionis. Mokytoja Palmira Lampsaitienė buvo vienos šeštųjų klasių auklėtoja. Ji buvo šių eksponatų rengimo iniciatorė ir paaugojo tam reikalui daug darbo ir trūso. Jos tikslas buvo jubiliejinį 50-ies metų minėjimą mokykloje pažymėti originaliu būdu: išnešti į sceną 50 Lietuvos miestų herbų ir žymesnių vietovių vaizdų, lydimų tautiniais drabužiais apsirengusių mokinių, kurie eksponatus trumpai apibūdintų. Tas sumanymas buvo įvykdytas 1968 m. vasario mėn. 17 d., Čikagos Aukštesniajai lituanistikos mokyklai minint Lietuvos Nepriklausomybės jubiliejų, dalyvaujant visai mokyklai, mokytojams ir mokinių tėvams.

Kokiu principu parinkti herbai ir vaizdai? Ekspozito atnešėjas atstovavo miestui ar vietai, kur jo tėvas ar motina buvo gimę. Herbai buvo padaryti pagal autentiškus pavyzdžius, gautus iš Broniaus Kviklio. Herbų gaminimui vadovavo diplomuotas braižytojas Vilijus Trumpjonas, sen. ir darbai buvo preciziškai atlikti mokinių jo namo rūsyje. Į paveikslų piešimą buvo įtraukti ir dailininkai. Dailininkas profesorius Adomas Varnas sutiko net padaryti savo gimtinės Joniškio triptiką ir jį įreminti.

Minėjimo programos spalvotas filmas buvo parodytas Čikagos Lietuvių televizijoje. Rašytojas Juozas Tūlė paraišė savo redaguojamame žurnale *Lie-*

Klaipėdos herbas

Rambynas

tuvių dienos straipsnį ir išspausdino herbus.

Po minėjimo daugumas eksponatų buvo priglauti Lampsaitių namo rūsyje ir išgulejo čia iki šių metų. Jurgis Lampsaitis nusprendė, kad jau laikas atiduoti juos kuriam nors muziejui, nes Čikagos Aukštesniosios lituanistikos mokykla į juos pretenzijų nereiškė. Bet štai — Mažosios Lietuvos lietuvių draugijos valdybos nariai su

pirmininku Vilium Trumpjonu, pamatę eksponatus, susidomėjo jais ir iškėlė draugijos narių susirinkime mintį — prieš atiduodant eksponatus — suruošti parodą. Susirinkimas pasiūlymą priėmė ir tą patią dieną buvo išrinktas parodos ruošimo komitetas, kurio koordinatorė sutiko būti Aldona Buntinaitė. Jurgis Lampsaitis perleido visus eksponatus Mažosios Lietuvos lietuvių draugijos nuosavybėn.

Jurbarkas

(Jeigu kuris nors, ar visi trys, iš šių prieš trisdešimt metų buvusių jaunuolių šiose nuotraukose atpažįsta save, arba tai gali padaryti jų gimines ar draugai, prašytume parašyti *Draugo* redakcijai. Ir mums, ir parodos rengėjams būtų labai malonu su skaitytojais pasidalinti: kas jie, kur jie dabar yra, ką jie gyvenime veikia.)

Draugijos valdyba rūpintis tolimiesniu jų likimu.

Buvo kreiptasi į Lietuvių dailės muziejaus Lemont'e direktorę Dalią Šlenienę. Jai buvo parodytos eksponatų spalvotos fotografijos ir ji su mūsų siūlymu — suruošti Dailės muziejuje parodą — mielai sutiko.

Tokiu būdu 1968 metų eksponatai po ilgo „miego“ prisikėlė iš rūsių ir nukeliavo į Lemont'ą. Tegu jie liudija laisvos Lietuvos 80-ies metų jubiliejų 1998 metais.

Parodą rengia Mažosios Lietuvos lietuvių draugija — Lietuvos dailės muziejuje, Lemont'e, kur ji bus atidaryta ateinančią šeštadienį, vasario 14 dieną, 7:30 v.v. Atidarymo žodį tars buvęs Čikagos Aukštesniosios lituanistikos mokyklos direktorius Juozas Masilionis.

Visi kvietiami parodą pamatyti, ypačiai gausus būvęs Čikagos Aukštesniosios lituanistikos mokyklos mokiniai.

loginis dokumentas. Jis vaizdais byloja apie „sunkų, sekantį, pilną politinių aistrų ir ambicijų maratoną“. Fotografijų autorė dalyvavo jame ne vien foto aparatu, bet ir „širdim“. Istoriškus momentus dokumentacija, kurioje padvelkia „aistros“, „ambicijos“, „širdis“, tai — dokumentacija plius. Nuotraukose, greta kandidato į Lietuvos prezidentus tradicinių šypsenų, rankų paspaudimų, pajuntamas ir autentiškas ryštas nežinios akivaizdoje, širdies virpesiai, belaukiant balsavimo rezultatų, nesurežisuotos pergales džiaugsmas, pasitikėjimas savimi, žengiant prezidentūros salėse pasitiktį išeinančio valstybės vadovo. Tai dokumentiniai vaizdai, kartu jausmai, kuriuose istorija transformuojasi per asmeninį nuojautos prizmę ir tampa menas.

Si Džojos Barysaitės serija atliepia tai, kas jau seniai pripažinta gero fotografavimo kriterijais. Vienas tų kriterijų suformuluojamas taip: svarbus turinio jungtis su tobula forma. Džoja Barysaite pasirinko savo temą svarbų Lietuvos istorijai įvyki, talpinantį savyje aukšto įtampos potencialą visos tautos gyvenimo raidoje. Nuo jo sekmes ir ar nesėkmės priklausys Lietuvos žmonių ateities gerovės ar smukimo prognozės. O kaip autorė sprendžia antrąjį — formos — reikalavimą? Reikia tuoj pat pasakyti, kad efektyvi dokumentacija nereikalauja kokių nors estetiškų imantrijų formos atžvilgiu. Tos imantrybės gali ir pakenkti pagrindini-

Valdas Adamkus Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois, 1998 m. sausio 25 d.

Jono Meko menui skirti renginiai Lietuvoje

ALGIMANTAS ANTANAS NAUJOKAITIS

Praejusių metų gruodžio pabaigoje iš New York'o į Lietuvą buvo atvykęs avangardinio kino autoritetas, poetas, Lietuvos tautinės premijos laureatas Jonas Mekas. Į Vilnių atvežė didelę retrospektyvinę savo filmų programą, apimančią kone visus savo filmus, tarp jų ir pačius naujausius. Iš Paryžiaus, iš Agnės B. galerijos buvo atsiųsta jo kino kadru vaizdų — paveikslų, pavadintų „Sustabdytos akimirkos“, paroda. Dalyvaujant gausiam vilniečių būriui, Vilniaus Siuolaikinio meno centre įvyko Jono Meko filmų programos ir parodos atidarymas, kuriame kalbėjo JAV ambasadorius lietuvių Keith C. Smith. Apie savo kelią į avangardinį kiną, apie jo brožius papasakojo J. Mekas. Jo programa Siuolaikinio meno centre vyko iki sausio 5 dienos ir sutraukė daug žiūrovų, Lietuvos kino kritikų. Keli Meko filmai buvo rodomi ir Kaune.

Vyko ir kitų renginių. Vilniaus „Vagos“ knygyne buvo pristatyta nauja „Baltų lankų“ leidyklos tik ką išleista Jono

Meko knyga *Semeniškių idilės. Reminiscencijos*. Prie autoriaus, prašančių autografo nutiso ilga šios knygos pirkėjų eilė. Per kelis dienas ši knyga sukurta „Vagos“ knygyne buvo išpirkta. Sostinės džiazo klube „Langas“ Jonas Mekas ir jo jaunieji vilniečiai draugai grojo laisva, čia dar negirdėta muziką. Į grojimą įsijungė studentai, kita publika, o jaunimas skandavo: „Mylim Joną Meką! Mylim Joną Meką!“ Jis atsilankė avangardinio meno renginiams pradedančiu pasizymėti sostinės Užupio rajone. Paskutinę viešnagės dieną Mekas Užupyje su savo draugais ir įsijungus susirinkusiems vėl grojo laisvą, neįprastą muziką.

Jonas Mekas taip pat lankėsi Biržuose ir savo gimtajam Semeniškių kaime, kur svo gimimo dieną — gruodžio 24-ąją, toje vietoje, kur stovėjo jo gimtieji namai, skaitė fragmentus iš *Semeniškių idilių*. Su gimtadieniu — 75 metų jubiliejumi jį pasveikino prezidentas Algirdas Brazauskas.

Neįprasti renginiai vyko Kaune, Vytauto Didžiojo universi-

tete, kuris Jonui Mekui suteikė menų garbės daktaro laipnį. Dalyvaujant Jonui Mekui čia buvo surengta konferencija „Tarp namų ir pasaulio. Jonas Mekas ir jo kartos menininkai“. Profesorius Egidijus Aleksandravičius skaitė pranešimą „Egzilis ir avangardas“, profesorius Bronius Vaskelis „Jonas Mekas — avangardinio kino kūrėjas“. Dr. Saulius Žukas ir kino kritikas A. Liuga analizavo Jono Meko filmų ypatumus, universiteto dėstytojai, literaturologai doc. R. Karmalavičius, D. Kuizienė, I. Matusevičiūtė skaitė pranešimus apie Jono Meko literatūrinę kūrybą, apie kalbėjimo alegorijas Meko poezijoje. Ši konferencija — tai pirmasis platinis ir gilesnis Jono Meko kino ir literatūrinės kūrybos nagrinėjimas Lietuvoje.

Po konferencijos įvyko Vytauto Didžiojo universiteto Senato posėdis, kuriame Jonui Mekui buvo įteiktos menų garbės daktaro regalias. Įspūdingą kalbą pasakė pats Jonas Mekas. Apie Joną Meką, jo įvairiašakę meninę veiklą žodi tarė universiteto Senato narys, Lietuvių literatūros katedros vedėjas daktaras Leonas Gudaitis. (Jo kalbą spausdinama šiame numeryje.)

Vytauto Didžiojo universitete Jonas Mekas buvo paprašytas skaityti paskaitas apie menus.

Henrikas Nagys ir jo kūryba

(Atkelta iš 1 psl.)

rikai, lyg karo pabėgėlių nedrausmingos kolonos. Kūryba yra kova, o mūsų voros visada eina tam tikra tvarka. Jos gali būti judrios ir elastingos, bet jos krikta negali, o turi klyti, frontu ar lanku veržtis prie tikslo — vedamosios minties.

„Ta prasme Nagys išsiskiria iš savo kartos poetų. Jis žino taisyklę, kad gerai sukirptame eilėraštyje būtina turi būti pagrindinis posmas, pagrindinė eilutė ar bent vienas vyriausias žodis, kuriame susikaupia visa eilėraščio esmė. Tai yra kiekvieno meno kūrinio, kalbant statytojų technišku žodžiu, la clef de voute, skliauto sandūron išpraustas akmuo ar plyta, kur atsiremia visas skliauto svoris ir kuriuo viskas laikosi. Taip Nagys budamas naujas ir naujoviškas, lieka klasiškas.“

„Nostalgijos nuotaiką jis nuostabiai moka perduoti. Į rūsias rudens ukanas įsiskverbia šviesus spindulėlis: *Užmirštas visų, šėšely kukčioja fontanas. / Susigūžę skuba niūrūs žmonės į namus. / Tik plakaty*

Valdas Adamkus Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois, 1998 m. sausio 25 d.

nei faktų fiksavimo užduotiai. Čia saikas gali tapti dorybe. Tuo, žinoma, nenoriu pasakyti, (Nukelta į 4 psl.)

stulpo gelstantioje reklamoj / su pas vasaros gėlės valys ant vilnių“.

Henrikas Nagys po antrosios savo knygos *Saulės laikrodžiai* padarė ilgoką pertrauką. Tai nereiškia, kad jis spaudoje neraiš. Bet nesukubėjo išleisti naują poezijos rinkinį. Turbūt daug mąstė ir savyje brandino, kad išsiveržtų platia gaivinančia srove. Jis su nauja knyga nesukubėjo, turbūt dėl to, kad kiekvieną kūrinių ar mintį reikia į šalį padėti ir po kurio laiko vėl perskaityti, ir tik po to galima užbaigti laikyti. Nes kur reikia minčių gilumo — tai skubėjimas yra bloga savybė. Todėl praėjo net aštuoneri metai, kol pasirodė jo trečioji poezijos rinktinė *Mėlynas sniegas*. Ją išleido Lietuvių enciklopedijos leidykla Boston'e 1960 metais. Šios knygos savo eilėraščiuose jis buvo brandesnis ir savo to- džiuse taupesnis.

Mes dar vis kalbam apie baltą brastą / atokaitoj, toli, žemaičių kaime: / tyra tēkme tēkėjo per geltoną smėlį, / (mūsų plaukai, saules nudeginti, geltoni — / Kaip smelis, kaip rugių laukai, kaip gintaras ir vaškas / tyra srovė nubėgo per geltoną smėlį, / draugystės mėlynajam veidrodyje veidus supdamas.

„Taupesnis, paprastesnis Henrikas Nagys prabyla į mes trečiojo savo knygoje *Mėlynas sniegas*. Vaizdai išeja į platumą, nuotauka lygi, persunkta rezinacijos, sakyčiau, santūrios, beveik užuojautą sukeliančios nostalgijos, mintis linkusi paliesti pasaulį, tarsi vieną didžiulį peizažą. Lyginant su ankstyvesnėmis jo knygomis, Nagys yra daug ką eliminavęs iš savo kūrybinio pasaulio. Nebėra pranašo, brolio, medžio ir nakties motyvų, kurie *Lapkrėčio naktys* kūrė savotišką ašmeninį pasaulį ir tarsi bandė pralaužti vieną žmogaus egzistencijos aspektą“ (Marija Karužaitė, *Aidai* 1961, p. 226).

Pagaliau Henriko Nagio kūryba sugrįžo į Lietuvą. „Vagos“ leidykla Vilniuje 1990 metais išleido jo poezijos rinktinę *Grižulius*. Aleksandras Šidlauskas nei faktų fiksavimo užduotiai. Čia saikas gali tapti dorybe. Tuo, žinoma, nenoriu pasakyti, (Nukelta į 4 psl.)

Vieną vakarą sugrįžiu vėl namo,

Bus skaidri, šalta žiema

naktis.

„Grižta mūsų poetai išvairiai į Lietuvą. Vienas po kito. Taip ilgai laukti, taip lietuvių literatūrai reikalingi. Kas būtų mūsų tautos poezija be Bernardo Brazdžionio, Jono Aisčio, Kazio Bradūno, Alfonso Nykos-Nilūno, Henriko Nagio kūrybos. Taip, ilgus metus buvo didžiulė prapera, skaudai netektis. Kelios kartos užaugo be šių žymių lietuviško žodžio meistrų, mokykloje nebuvo skaitomos jų eilės, scenose neskaityto jų posmai. Tikrai slapčiomis atklydavo viena kita šių poetų knyga, už kurios skaitymą galėjai nukentėti. Toks baismetis buvo, toks dvasinis genocidas mus laikė apsupęs. Gyvenome, kentėjome ir laukėme, tikrai žinodami, kad tikrasis literatūros žodis niekuomet neprapuls užmarštyje“.

Ir poetas Henrikas Nagys į Lietuvą sugrįžo. „Nagys įsijautė esąs „paaukotos kartos“ poetas, iš anksto naujausios tragiklos lemti — jai (Henriko Nagio kartai) neskirta atsigulti į savo žemę“. Šiais žodžiais profesorius Vytautas Kubilius baigia Henriko Nagio skirtą savo knygos *XX amžiaus literatūra* skyrių. Laiko slinktis ir pasaulio įvykiai ir šios žodžių, ir velionio poeto nuojautos pakoregavo savaip: šiomis dienomis urna su poeto palaikais iš Kanados atvežta į Lietuvą. Urną atlydėjo poeto našlė Birutė ir sūnus Gintaras. Paskutinė Henriko Nagio kapavietė nuo šiol bus rašytojų kalnelis Antakalnio kapinėse.

Antakalnio kapinėse, kalnelio atšlaitėje, netoli kitų kultūros žmonių kapų atsirado dar vienas kauburėlis, o galvą galyje iškilio medinis kryžius. Poeto eilės paskaitė aktorius Laimonas Noreika, kalbėjo artimas draugas Kazys Bradūnas („pagaliau žemininkas sugrįžo į savo žemę“), Sigita Geda, monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas.

Didžiai tinkama, kad JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros taryba rengia poeto Henriko Nagio paminėjimą — literatūros popietę, kuri įvyks sekmadienį, vasario 22 dieną, Lietuvių dailės muziejuje, Pasaulio lietuvių centre, Lemont, Illinois.

Juozas Žygas

Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois, 1998 m. sausio 25 d. — (iš kairės) Algimantas Kezys, Ramojus Mozauskas, Valdas Adamkus, Dalia Šlenienė, Liudas Šlenys, Algis Janušas.

Eglė Juodvalkė apie savo kūrybą, dabartinę lietuvių literatūrą ir išeivišką būtį

GIEDRA SUBAČIENĖ

— Jei neturite prietaro, kad kalbant apie dar neišspausdintą kūrinį, jis ima nykti ir trupėti, papasakokit apie naują savo prozos knygą. Apie ką ji?

— Kai juoda katė perbėga kelia, suku atgal, per petį spjau-dausi įvairiom progom, bet prie-tarų, žinoma, neturiu. Jei dar nebūčiau baigusi rašyti rank-raščio, nors paskutinė redakcija dar prieš akis, šiuo metu apie knygą neištarčiau nė žodžio, klausydama senos lietuvių iš-minties: neperšokęs per griovį, nesakyk op. Miguel Cervantes, savo nelaisvės Alžyre patirtimi pagrindęs karinį Belaisvio pa-sakojimą, meistriškai pavertia tikrus įvykius fikcija, o aš sten-giausi praeities įvykius atpa-sakoti kuo tiksliau. Jei ir yra fik-cijos mano knygoje, tai ji atsi-tiktinė. Nuolat teko kovoti su didžiausia rašytojos kliūtimi — atmintimi. Akira Kurosawa fil-me „Roshomon“ gvildena atmin-ties problemą — keturi asme-nys ką tik matytą įvykį prisime-na ir atpasakoja visiškai skir-tingai. Mano gyvenimo įvykius kito liudytojo atmintis tikriaus-iai atspindėtų kitaip.

— Dvi pagrindinės gyvenimo gijos — Lietuva ir cukraligė, knygoje susipina su „gintari-niu laiku, žodžiu, istorija, mir-tim, legendos vilko staugimu...“. Turinį geriausiai apibūdina jos pavadinimas: „Cukraus kalnas arba Lietuvos diabetinės nuoty-kios: Amerikoje ir kitose egzotiškose šalyse“.

— Girdėjau, kad redaguojate du knygos variantus — lietu-višką lietuvių skaitytojams ir kitą anglišką. Kodėl? Ar nepasi-tikitė meno kalbos universalu-mu, ar knygos skaitytojų pasau-liai atrodo itin skirtingi? Vie-name savo eileraštyje esate gra-ziai pastebėjusi, kad lietuviškas skausmas kvepia krauju, lino audiniais ir duonos raugu, ame-rikietiškas... paraku, plienu ir džiaz raudomis.

— Anglų kalba susikalba 750 milijonų pasaulio gyventojų, bet ir jie patys, ir tos kalbos tarmės ar variantai labai skiriasi. Kal-bos skeletas išlieka, bet tautos ji aprenčia įvairiausiais rūbais, apdengia net skudurais, apveja kaspiniais, apsaugo sagtimis, apkala metalo plokštėmis, apka-šioja nendrėmis. Regimas me-nas kalba viena kalba, o žodžio — daugeliu. Van Gogh saulė-gražos geltonos, nesvarbu, ar į jas žiūri azerbaidžanietis, ar brazilas. Rašytinis menas ku-riamas įvairiomis kalbomis, nes universalios kalbos neturime. Vertimai kartais priartėja, o kartais nutolsta nuo kūrinio esmės.

— Autobiografija negali būti su-tapatinama su proza. Savo tek-sto esu ne vertėja, o egzgetė. Rašau du knygos variantus ne todėl, kad viename košė kabin-čiau žalvario samčiu, o kitame mediniu šaukštu, o todėl, kad gintaras lietuviui ne tik papuo-šalas, bet ir jūra, mitologija, tradicija, o amerikietei „rusiška plastmasė“. Krasnojarskas lie-tuvei sovietinis lageris, glūdi tautos praetis, o amerikietei — tiesiog Rusijos miestas. Žo-džio „duona“ skonis amerikie-čio, japono ar lietuvi burnoje skirtingas, nors duonos sąvoka bendra.

— Jums likimas nepašlystėjo košmopolitiškos patirties. Esate lietuvių išeiviu, beje, pagal išsi-lavinimą, nehumanitarų, vai-kas, kelių kultūrų ir kalbų auk-lėtinė. Ilgai dirbote Lietuvai žurnalistės darbą Europoje. Kai grįžote iš Vokietijos, prasitarėte,

Eglė Juodvalkė

Zacharijus Putikovo nuotrauka

kad buvo labai nelengva pri-prasti prie Amerikos ir kad dėl to pasiginčydavote su mama. Apie ką kalbėdavote, ar atsira-do čia dalykų, kuriuos grįžusi pažvelgti nauju žvilgsniu?

— Nors mano tėvas pagal iš-silavinimą ekonomistas, bet, iš-ėjęs į pensiją, jau per dvidešim-tį metų dirba žurnalisto darbą išeivijos spaudoje. Mama, Pe-trapily išgyvenusi bolševikų re-voliucijos baisybes, matemati-kė, bet kalba keliom užsienio kalbom.

Kai grįžau iš Europos, kur gatvės grįstos šimtmečiais, o miestų sienos ir pilių griuvėsiai liudija gilią senovę, buvo sunku vėl priprasti prie betono, meta-lo, stiklo ir kai kurių realiųjų. Štai keli faktai.

Washington valstijoje mirties bausmės įvykdymo laukia ir nesulaukia 409 svarus sverias žmogžudys Mitchell Rupe. Mat korimas (jis pasirinko kaip tik tokia mirtį) jam nulažutų sprandą, o pagal įstatymą tokia bausmė būtų žiauri ir neįprasta — taigi neleistina. Gynėjas sie-kia mirties bausmės panaikinimo, nes ji negali būti įvykdyta, nepažeidžiant nuteistojo teisių.

Per visą pasaulį nuskambėjo teismo nuosprendis, privertęs McDonald's restoraną sumokėti 2.7 milijono dolerių 81 metų moteriai, kuriai padavėjas ne-tytica nuplikė šlaunį karšta kava.

Michigan valstijoje policijos pulkininką laikinai pašalino iš pareigų ir liepė jam pas psi-chiatrą išsitiirti, nes jis, rašyda-mas skaitmenį „7“, perbraukia jį brūkšneliu, kaip europiečiai. Nors jis tą skaitmenį taip rašo jau trisdešimt metų, jau virši-ninkas paaiškino, kad sekreto-rei dėl to sunkiau perrašyti tekstus.

Septynerių metų Jessica Dub-roff žuvo lėktuvo katastrofoje, bandydama tapti jauniausia la-kūne, perskridusia Amerika, nuo vakarinio pakraščio iki ryt-nio. Motina per interviu po duk-ters laidotuvių džiaugėsi jos ryžtu siekti tokio laimėjimo.

Tos Amerikos, kurioje kiek-vienas bedžius, nebija juodo darbo ir prakaito, galėjo prasi-gyventi, kurioje laisvė buvo pa-zadas ir tikrovė, belikę tik griauciai, bet ir jie dar maitina

politinių, ekonominių imigrantų svajones.

— Daugelis Jūsų kartos ir šiek tiek jaunesni lietuviai prisi-pažįsta, kad tėvai juos Ameri-koje verste vertė dalyvauti lietu-viškoje veikloje, kuri palyginti su amerikietiška buvo labai pro-vincionali, lėkšta ir neįdomi, ko gero, kaip ir kiekvienoje diaspo-roje. Galbūt tą prievartą esate vaikystėje irgi patyrę? Vis dėl-to, ką Jums reiškia lietuviška kilmė gyvenant čia, Čikagoje, ir apskritai? Ar pritarumėte Col-tes'ui, kuris apie prancūzų eg-zilę Afrikoje yra pasakęs taip: „...nors jie ir liks prancūzais iki panagių, man jie sukelia tokį keistą švelnumą ir užuojautą, kuriuos jaučiu šaknų neturin-ciam žmogui“?

— Gyvenu dviejuose pasau-liuose ir semiuosi iš abiejų. Či-kagos Lietuvių opera, korporaci-jos Neo-Lithuania susirinki-mai, Šviesos-Santaros suvazia-vimai, Teatro festivaliai, Pasau-lio lietuvių jaunimo kongresas, mano gyvenimo nevaržė. Ameri-ka, kaip dailininko paletė, siūlo įvairiausių spalvų dažus. Gali-ma teptuką mirkyti į kelias, vi-sas ar tik vieną spalvą, storai užtepti sodraus mėlynumo, pri-maišyti gelsvo atspalvio, ar visą drobę primarginti žalsvais brūkšniais. Kas sugeba pasi-naudoti daugiaute terpe as-menbei formuoti, praturtėja. Marius Katiliškis savo knygą pavadino *Išėjusiems negrįžti*, tuos žodžius pritaikydamas ir kartai, pasitraukusiai iš Lietu-vos. Aš, jei raščiau apie savo kartą ar bent jos dalį, knygą pa-vadinčiau „Neišėjusiems sugrįž-ti“. Amerika suteikia galimybių, o kas jomis pasinaudoja ir kaip — kiekvieno asmens laisvas ap-sisprendimas.

Išėjimai rašytojai gyveno pusę šimtmečio ne Lietuvoje, bet jie liko lietuviai, nes išsivežė kal-bą. Mano padėtis skiriasi nuo jų, nes abi kalbas vadinu gimto-siomis — lietuvių ir anglų. Į pa-saulį žiūriu per lietuviškus aki-nius, bet jie pagaminti Ameri-koje. Iš Lietuvos karo išbėgę inteligentai išeivijoje ne vieną dešimtmetį laistė ir tręšė lietu-vių kultūros dirvą užsienyje. Aš — to žemės lopo medis. Prieš

(Nukelta į 4 psl.)

Eglė Juodvalkė

permatomi baimės lašai
dužo ant rankų
smulkios dulkės smigo į odą
ir spindėdamos apšvietė kelią
per užmaršties dienas ir naktis

baimė krito stiklo skeveldrų kruša
nyktukinėmis šukėmis veidrodžio
kuriuo tapau

ir šokau gatvėse
ant visumos nuolaužų
ir blizgančios dalys manęs skrido
per ciklono akį kurios centre buvo
peilis

neturiu dievų bet
mano vaikystės šėtonas
siūlo valgį ir gėrimą

mano baimė brangakmenis
specialisto dirbiny
jis laužo ir daigina
savo spindulius

baimė apsiutė mane
perskrodė mane išardė
mane aidėjo manyje
kol mano akys nebegalėjo
sulaikyti nei gaisro nei gaudimo
nei potvynio

pradėjau valgyti save
paplūtėliais
nesūdytais neraugintos tešlos
bet jų nebuvo gana pasirinkau
žūti dalimis
pasikalbėjimuose
apsupto šokėjų baltais
chalatais ir chirurgų kaukėmis
nukreipusių strėles į taikinį
kurio vidury buvo mano
nusklausinta akis
nebuvo mirties
kurios negalėjau pasirinkti
buvo tik praeikimo amžinybė
man ieškant veidrodžio
kuris buvau ir kurio
rasti negalėjau

bgusmė už pramiegotas mišias už
tyčinį melą už kalbėjimą pamokų metu už puikybę už
nenešiojimą apatinio už nepasirinkimą tikybės už nykščio
čiulpimą už nemokėjimą tylėti už kitų patyčias už
slaptą savęs nekontingimą

baimė deginasi man į kaktą
kirpo plaukus rausėsi į paakius
tatuiravosi man ant pilvo baimė
čiurkšlėmis bėgo tarp krūtų
išbėrė šlaunis įsisuko į kirkšnį
ir drėkino kelių sulenkimus

baimė įsigijo mane
nusipirko parišo mane ant virvutės vedė
pasivaikščioti šėrė mane prausė mane
gydė apdrabstė mėšlu išromijo padarė
nevaisinga

baimė sprogdino mane
kasėsi po pamatais
lygino sienas su žeme

kol neištiesiau rankų
kol nesusilaviau savo dulkių į kauburą
nesurinkau išsklaidytų dulkių
nesulipdžiau savęs

kol neištiesiau rankų į
baimę kol neminkiau jos

Detalė iš dailininko Lino Spurgos viršelio Eglės Juodvalkės poezijos rink-tinei „Mnemosinės vėrinys“ (Vilnius: Vaga, 1996)

tarp pirštų nepadariau rutulelių nesuvertiau jų
ant vielių neužsidejau ant kaklo rankų kojų
nepamuošiau
jais savęs neparodžiau jų nesipuikavau jais nedegiau
jais nerėčiau jais ir nesusitaikiau su jais.
ir tai buvo

naujoji
*** pradžia

apnuoginta
pamatai savo iškreiptas lūpas
ir tebevirpančius sparnus

ir amžinybė
byra plunksna
byra plunksnos
byra žemėn

savęs pažinimo akimirka
nėra nei pasibaisėjimo
nei gedos
nei smerkimo
nei gailėsčio
taip atrodo nuogas paukštis

kiekvienas kartas
pirmas kartas
kiekviena nauja
apraška skirtinga ir
ta pati

pamatai skausmą
ir jo neatpažįsti

prancūziškas skausmas
kvepia pavasariu tabaku
ir Paryžiaus geležinkelio stoties kava

graikiškas skausmas
kvepia jūros gyliu uolomis
ir Bizantijos smilkalais

lietuviškas skausmas
kvepia krauju lino audiniais
ir duonos raugu

amerikietiškas skausmas
kvepia paraku plienu
ir džiaz raudomis

kiekvienas kitaip paliečia tave:
pavasario dulkėna
stingstančiais kirminų kūnais
ledo kruša

kol tu
svetimų akių veidrody
pamatai savo iškreiptą
ir sužalotą veidą

Trumpėja Los Angeles Dailių menų klubo sąrašas

Kalbamės apie mirusius. Kur jaunimas?

Puošniuose architekto Rimo Muloko rūmuose, tolokai nuo Los Angeles, artokai prie kalnų, sargybinio ir elektrinio dyzelio pakėlimu saugomų, vakarais aplinkui kjojantys kaukiant, lenktoje automobilių eilėje išsilyginan paskutinis. Aplink stalus susėdę tašė gardumynus. Sveikinomės šukšniais, rankų pakėlimu, šypsenomis. Yra pažįstamų — Dailių menų klubo narių. Popietė žada būti smagi. Vėliau susipažinsime.

Geriant senokai mirusių DMK narį architektą **Joną Muloką**, pirmininko pareigas ėjusi velionė žmona Jadvyga, sūnui architektui Rimui Mulokui pasiūlius, štai kokiam margam būrelyje atsiradome. Puikiai pasivaisinę, keliais laiptais aukštytyn — parinktai išpuoštame kambaryje trys eilės minkštų prisėdimų, kitokių puošmenų. Kaip ir tinka kūrėjui. Šeiminių pakviesta, DMK susirinkimui pirmininkaus **Alė Rūta**. Stojasi prie kelių aukštų lango. Anapus, už dekoratyvų, per stiklą matyti dykumos augalai, už mūšiškes smilgas stambesnės tyrų smilgos.

Mūsų eilės mažėja. Rodos, dar taip neseniai, o jau keliolika metų, kai mirė mūsų brangus narys architektas **Jonas Mulokas**, žymus, gerbiamas lietuvių architektas. Nuo ano DMK susirinkimo amžinybėn išvyko keturi mūsų nariai: **Vincas Dovydasaitis**, **Bronys Raila**, **Vincė Jonuškaitė-Leskaitienė**, **Alodija Dičiūtė-Trečiokienė**. Pažįstame juos atsistojimu, susikaupimo minute. Jie pasitraukė iš mūsų žemės, bet jų kūrinių darbai liks ilgai, jų kūryba naudosis ne tik lietuvių tauta. Kaip ir anksčiau mirusių: archeologės profesorės **Marijos Gimbutienės**, mokslininko profesorius **Mykolas Biržiškos**, kompozitorių **Broniaus Budriūno** ir **Juozo Bertulio** bei kitų.

Poetas **Bernardas Brazdionis** sutiko pasidalinti mintimis apie neseniai visatos aukštybėn išvykusį mūsų narį **Bronį Railą**. Bernardas nuo vienos sofos persėdė į minkštą kėdę. Greta pasidėdė dėžutė su penkiomis Railos knygomis, i rankas pasiima nestorą užrašų knygutę. Railos jaunystė Vytauto Didžiojo universitete. Pažintys su jaunais literatais. Vardina juos. Ieškojo literatūrinės bičiulystės, pokalbių ir temų ir greta temos. „Keturi vėjai“, jų talkininkas. Kazin ar suradęs save. „Tretias frontas“ skelbė naujus šūkius, krypsnis kairėn. Broniu irgi pabodo, ne to norėj. Pasirinko tiesesnią požiūrį. Lietuvos oficiozo *Lietuvos aidas* korespondentas Paryžiuje, vėliau vienos *Lietuvos aidas* laidos redaktorius Kaune. Sovietams grūmojant Lietuvos nepriklausomybei, netrukus okupavus Nepriklausomą Lietuvą — norėjo nuo sovietų būti ko toliau.

Buvo priimtas į Los Angeles Dailių menų klubą. Per amerikiečių apmokamą Laisvosios Europos radijo stotį skaitė polemikas apžvalgas, jose murkdė sovietikus, nekentė lietuvių tautos priešų. Del to jo būvė kolegos, likę okupacijai, baisiausiais žodžiais puolė **Bronį Railą**, kiek įstengdami. Del to Bronys nesuminkštino skelbiamos savo galvosenos, atsakymus pylė nesuklindamas. Čia matote atsinešias penkis Railos knygas, neseniai išspausdintas Lietuvoje. Tai įrodymas, kad jo mintys, straipsniai pripažinti esą teisingi. Žodinėje paskaitoje Bernardas Brazdionis aptarė, įvairiai vertino išties eilę literatų, poetų, rašytojų, turėjusių ryšių, bendravusių su Raila, jo galvosena, mąstymu, poleminiu minčių dėstymu.

Los Angeles Dailių menų klubo susirinkime poetas Bernardas Brazdionis kalba apie a.a. Bronį Railą.

Poetė Dana Mitkienė (dešinėje), Los Angeles Dailių menų klubo susirinkimui baigiantis.

Rašytoja Alė Rūta ir namų šeimininkas architektas Rimas Mulokas Los Angeles Dailių menų klubo susirinkime. Algirdo Gustaičio nuotraukos

Alė Rūta kviečia metraštininką pasisakyti einamaisiais reikalais. Jis prisiminė iš DMK kito orbiton pasitraukusį architektą **Joną Muloką**. Jo architektūroje daug lietuviškų motyvų, jis norėjo mūsų tautai grąžinti senąją lietuvių architektūrą, kurią okupantai stengėsi sunaikinti. Daugelis matė lietuviškos architektūros bažnyčią Čikagoje, Marquette Park, dekoruotą dailininko Vytauto K. Jonyno. Kiekvieną kartą, kai atvyktu į Čikagą, stengiuosi aplankyti tą maldyklą, išgroti puikiai kūriniu.

Primena Viniuje Šv. Kazimiero bažnyčią, statytą 1604 metais Lietuvos karaliaus Kazimiero atminimui, kurios viršuje buvęs kupolas, papuoštas lietuviams priimtina karūna-mitra. Rusijai okupavus Lietuvą — nekėsta visko, kas lietuviška, juo labiau istorinių vertybių. Rusai negalėjo pakeisti lietuvių karaliaus karūnos virš bažnyčios stogo. Jie 1842 metais sunaikino lietuvišką simbolį, jo vieton užriogino rusišką viršūnę. Kun. Petro Celičiaus redaguotoje knygoje *Jono Muloko architektūra*, (Los Angeles, 1983) pažymėta, kad lenkai per 20 okupacijos metų, kur tik galejo, stengėsi sudaryti Vilniaus miesto lenkišką vaizdą: per spaudą, organizacijas, bažnyčias ir net architektūrinius pastatus, dirbtinai keisdami architektūrinę ornamentiką, pripildydami at-

minimui lentų, lenkiškų įrašų ir panašiai.

Architektas **Jonas Mulokas** nutarė nuo Šv. Kazimiero bažnyčios bokšto nuimti rusišką, propagandinį cibulį, jį pakeisti teisėtu lietuvišku žymeniu. Tai įvykdyti Antrojo pasaulinio karo metu buvo keblu. Okupacinė Vokietijos karinė vadovybė nedrįso duoti reikalingo leidimo. Talkinamas arkivyskupo Metcillo Reinio, kun. Alfonso Lipniūno, kun. Jono Bruziko ir kitų, surinko nemažai pinigų, didžiausiomis pastangomis nuo bažnyčios bokšto nukėlė rusišką klastotę, užkėlė maždaug dviejų kambarių didumo varinės skardos paauksuotą karūną, matomą toli. Šv. Kazimiero bažnyčia spindi Vilniuje kaip miesto istorinis puošmuo. Tai lietuviškos dramos, kieto pasiryžimo reikalavęs, reikšmingas laimejimas, Jonui Mulokui atėmęs apie trejus metus trisdešimt metų nesunaikinta. Rusišką komunistai-sovietikai gražiai Šv. Kazimiero bažnyčią buvo paverę ateistiniu muziejumi.

Su **Vincu Dovydaičiu** susipažino Antrojo pasaulinio karo metu, JAV kariuomenei veržiantis Vokietijos gilumoj. Būrelis tremtinių buvijo Kloster-Haeseler vietovėje (aprašyta knygoje *Karas braukia kruviną asarą*, Čikaga, 1990). Ore žvimbė kulkos. Mes, lietuviai, buvome išsikąs sleptuvė. Prie

mūsų atbėgo du lietuviai, prievarta vokiečių paimti į Vokietijos kariuomenę. Jų kariškas uniformas pakeitė civiliais drabužiais. Vienas tų pas mus atbėgusių buvo **Vincas Dovydasaitis**, pastaraisiais metais vadovavęs Los Angeles Lietuvių teatrui. Mes, čia esantieji, išties metų eilę gerėjome tuo teatru, jo vadovu, dalyviais.

Apie **Vincą Dovydaičį**, **Bronį Railą**, **Alodiją Dičiūtę-Trečiokię**, **Vincę Jonuškaitę-Leskaitienę** ne kartą kalbėjo DMK susirinkimuose. Vel juos prisiminkime kaip mūsų gražaus bendravimo malonių talkininkus.

DMK nariai, kaip pirmininkavusi sakė, po kavutės, kuri jau dabar taip viliojanti kvepia, pasitars dėl tolesnės mūsų veiklos. Kitame kambaryje, šeiminių malonių pakviesti, gurkšnojame kavutę, skanėjomės raguociu, keptais ir kitaip paruoštais pyragais, pyragaičiais.

Prieina **Alė Rūta**, siūlo pasirašyti ilgame rašte. Be pasitarimų, diskusijų. Perskaitę, beveik netenku žado. Tenai kažin kas kompiuteriu parašė: Los Angeles Dailių menų klubo narių pareiškimas. Turinys: miršta DMK nariai, sunkeja galimybė surasti šeiminių ir vietą susirinkimams. Kažin ar nauji nariai veiktų tokiais pat principais, kaip veikėme iki šiol. Dekojama turinėjai pabendravs, nutariama Dailių menų klubo veiklą sustabdyti. Dekojama Metraštininkui per visus DMK gyvavimo metus tvarkiusiam Metraščių, pavedama jam tą iliustruotą vienos meno organizacijos istoriją, kurinį atiduoti saugojimui ir t.t. Pasirašė šiame susirinkime dalyvavę aštuoni DMK nariai. Vaisėse dalyvavo, kalbų klausėsi, 27 asmenys.

Numatyto Dailių menų klubo narių pasitarimo nebuvo. Susirinkimu! vadovaujanti pranešė visiškai nelauktą žinią. Baigta. Visi skubiai atsiveikina, išsina. Ir aš išėjau greitai, visi jau buvo išvaziavę. Argi viskas tuo baigsis?

Metraštininkas

Valdo Adamkaus rinkimų fotografijų paroda

(Atkelta iš 2 psl.)

kad fotografuojant įvykius, nebūtina fotografuoti „išradin-gai“. Tai priklauso nuo būtinųjų galimybių ir paties fotografo vadinųjų nuostatų. Džoga yra „sai-ki“ savo temos įforminime. Jai nesinorėjo skraidyti malūnsparniais, ieškant „paukščio skrydžio“ rakursų, ar slapčia stebėti ir fiksuoti savo herojų silpnas vietas. Jos fotografavimas tiesus ir aiškus. Žmonių sugrupavimai taisyklingsi, bet nešabloniški. Momentai taiklūs, nesurežisuoti. Jie liks kaip autentiški mūsų tautos kertinio sprendimo liudininkai ir todėl brangintini kaip visos tautos vertybė.

Paroda buvo atidaryta Lietuvių dailės muziejuje, Lemont'e.

Dailininkė Jadvyga Penčylionė su Alma Adamkione Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois, 1998 m. sausio 25 d.

Plakatu parodos, vykiosios sausio mėnesį Čiurlionio galerijoje, Čikagoje, fragmentas. Priekyje — dailininkų Alvydo Pakarklio ir Aldonos Jurkutės instaliacija.

Plakatu paroda ir batai

DANGUOLĖ KELEČIŪTĖ

Lietuviai nuo pat senų senovės bandė savo papročius, tradicijas, įvykius perduoti jaunajai kartai. Taip išliko tas senasis vestuvių ritualas, užgavėnių apeigos, Joninių naktys. Taip išliko istorija — lietuvių tautos istorija. Kiekvienas žmogus praeityje — tai jau istorija. Kiekvienas jo žingsnis — istorija.

Šių metų sausio 9 dieną Algimantas Kezys, pasitelkęs į pagalbą Jaunimo centrą, Algį Jonušą, dailininką Alvydą Pakarklį ir Aldoną Jurkutę, atidarė Čiurlionio galerijoje nedidelę lietuvių tautos istorijos parodėlę, skirtą lietuvių, gyvenusių, gyvenančių JAV, istorijai. Tai paroda, kurią atvykęs brandesnio amžiaus lietuvis nusileistų į prisiminimų potvirmius. Nusileistų ten, kur kadaise dai-

navo dideliame būry lietuvių, kur trypė tiek, kad batai plyšo, kur paliko daug juoko asarų ir virpančią širdį. Prisimintų ir tai, ko jau niekad negalėjo prisiminti.

Ši paroda — tai daugybė, apie 200 plakatu, kurie kadaise kybojo ant sienų ir kvietė visus lietuvius susirinkti į vakarėlius, į gegužines, į spektaklius, į susirinkimus. Tai plakatai, kurie dabar virst istorija. Istorija, kuri kažkam kainavo daugybę šypsenų, garsų juoką, prakaito upelių.

Buvo eksponuota beaurorinių, be datų, su gramatinėmis klaidomis, neužbaigtų, bet vis tiek širdžiai malonių plakatu. Mes juk iš istorijos mokomės, tad mokomės ir iš jos klaidų. Parodoje buvo ir dailininkų sukurtų plakatu. Tai Vinco Luko, Petro Aleksos, Vytauto Virkuro, Ados Sutkuvienės, Zitės Sodeikienės ir kitų darbai.

Didžiausią susidomėjimą, didžiausią šnaresį apsilankiusios parodoje žmonių minios tarpe sukėlė po sales, lyg einancio žmogaus žingsniai, išdėlioti batai. Batai, kurie rodė, jog jie nestovėjo padėti kažkur lentynoje, rodė, jog jie susidėvėjo juos bėdėvint, rodė, jog laikas keičia ne tik batus, bet ir patį žmogų. Tai batai, kuriuos avėjo žmonės, keliaudami per visą šios sales plakatu labirintą. Pačiame sales centre buvo galima pamatyti ir patį parodos rengėjų sudėvėtus batus, kurie išdavė pačius batų šeimininkus. Išdavė tai, jog jie irgi nestypsojo ir nestypso vietoje, jog jie bėdėvė į priekį, palikdami dabartį praeičiai, rinkdami istoriją.

Aš pati išėjau iš šios parodos su mintimi: „senas daiktas niekada nerūdija“. Man tai įrodė Algimanto Kezio ir Čiurlionio galerijos plakatu rinkinio paroda. Įrodė plakatai, kuriuos kažkas rinko net iš šiukšlių dėžių ir kurių buvo net tokio senuko, kai manęs šiame sviete dar nebuvo.

Eglė Juodvalkė apie save ir apie mus...

(Atkelta iš 3 psl.)

porą metų aš, negimusi Lietuvoje, paprasčiau Lietuvos pilietybę ir ją gavau.

Prancūzų egzilė Afrikoje buvo Prancūzijos kolonijinės politikos padarinys. Prancūzai pasirinko vykty į Afriką ir joje pasilikti. To negalima prikišti mano tėvų kartai, tuo labiau man. Lietuva yra ten, kur aš esu.

— Jūsų naujausią poezijos rinkinį „Mnemosinės verinys“ išleido Vaga. Eilėraščių visame pasaulyje, ko gero, skaito tas pats žmogus, „kurio Achilo kulnas — jo širdis“. Kas dabar Jums įdomu (ir ar įdomu) lietuvių literatūroje?

tuo pačiu metu, kai neseniai išrinktas Lietuvos prezidentas Valdas Adamkus dalyvavo jam suruoštame priėmimo Pasaulyje lietuvių centre, Lemont'e. Nors to priėmimo metu neatrodė, kad jam galimybių parodą pamatyti, tačiau jis ją aplankė kitą dieną, specialiai tam tikslui paskyręs laiką. Parodą galima aplankyti dar ir šį savaitgalį, vasario 7-8 dienomis.

— Pokarinės lietuvių kartos troškimas kada nors grįžti į Lietuvą dabartinį lietuvių, ekonominių imigrantų, kartai tapo kita problema — kaip niekada į ją negrįžti. Šita tema kažkurio metu visiems žmonėms, pajutusiems kelias gyvenimo scenarijus galimybes, tampa įkyria, iki apsisprendimo momento truputėlį erzinančia, nugrotos plokštelės melodija. Ar esate apie tai galvoję?

— Kiekviena žuvis elgiasi vandenyje savaip. Vienai patinka sekuma; pleksnė, paplaukioti su kitom žuvim, neria i jūros dugną ir ten tūno, kita, išsokusi ant kranto, vartydama si žioptioja, laiša neršia prieš

Nelės Žukauskaitės Zirnītės grafikos paroda Detroit'e

Dailininkė **Nelė Žukauskaitė Zirnītė**, gyvenanti Rygoje, vasario mėnesį rodo savo grafikos darbus Clique galerijoje, 200 West Fifth Avenue, Royal Oak, Michigan, antradieniais iki šeštadienio nuo 10:30 v.r. iki 6 v.r.

Tai yra jos antras pasirodymas šioje galerijoje, kurios savininkė yra lietuvaitė dailininkė **Elaine Redmond**. Paroda vyks iki vasario 28 dienų.

Saulius Šimoliūnas

srovė. Mano — lietuviškos silkes — vieta, žinote kur... Bet kiekvienas atvejis kitoks. Visos žuvys žino, ar joms reikia gėlo ar jūros vandens. Jokios šalies nenuskurdino jos vaikų gyvenimas svetur. Lietuvos vardą garsina kiekvienas ką nors prasmingai darantis lietuvis, kuris nepaneigia savo kilmės.

* Šis pokalbis su poete Egle Juodvalke buvo darytas laikraščiu *Respublika*, tačiau išspausdintas su redakcijos kupitromis. Manymu, kad mūsų skaitytojams bus itin įdomus Eglės Juodvalkienės pasisakymai, čia spausdiname pilną šio pokalbio tekstą.